

บทที่ 2

อุปกรณ์และวิธีการ

เชื้อที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมดมีจำนวน 113 สายพันธุ์ แบ่งเป็น เชื้อมัยโคแบคทีเรีย ชนิดเจริญเร็วที่แยกได้จากสิ่งแวดล้อม 53 สายพันธุ์, เป็นเชื้อที่แยกได้จากผู้ป่วย 36 สายพันธุ์ และเป็นเชื้อสายพันธุ์อ้างอิงอีก 24 สายพันธุ์ รายละเอียดแหล่งที่มาของเชื้อ แสดงไว้ใน ตารางที่ 4-6

1. วิธีดำเนินการแยกเชื้อจากสิ่งแวดล้อม

1.1 ตัวอย่าง ตัวอย่างที่นำมาแยกหาเชื้อคือ ดินโคลนเลน, ฝุ่นผงหรือ ดินที่อยู่ลึกประมาณ 10 เซนติเมตร จากผิวดิน, น้ำทะเล, น้ำกร่อยจากแม่น้ำ, น้ำคลองต่าง ๆ และน้ำประปา

1.2 สถานที่เก็บตัวอย่าง ใช้เขตการจ่ายน้ำประปาของการประปานครหลวง เป็นหลักซึ่งมีอยู่ 10 เขต โดยเก็บเขตละ 2 จุดห่างๆ กัน ยกเว้นเขตจ่ายน้ำสมุทรปราการ จะเก็บเพียงจุดเดียว(จุดที่ 1-19) ตามแผนผังรูปที่ 1 ก. นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างที่เก็บจากจังหวัดใกล้เคียงที่ติดทะเล(จุดที่ 20-39) ดังแสดงในแผนที่รูป 1 ข.รวมทั้งสิ้น 39 จุด รวม 136 ตัวอย่าง และตัวอย่างจะเก็บจากบริเวณเดียวกันหรือใกล้เคียงกันโดยแสดงจุดที่เก็บและชนิดของตัวอย่างที่เก็บในแต่ละจุดไว้ในตารางที่ 3

1.3 วิธีเก็บตัวอย่าง

1.3.1 น้ำคลอง ใช้ภาชนะที่ปราศจากเชื้อเก็บตัวอย่างจากน้ำคลองตามแหล่งต่างๆให้ได้ประมาณ 1000 มิลลิลิตร ปิดภาชนะให้แน่นนำกลับมาดำเนินการย้งห้องปฏิบัติการ

1.3.2 น้ำทะเล ใช้ภาชนะที่ผ่านการฆ่าเชื้อแล้วเก็บตัวอย่างน้ำทะเลให้ได้ ประมาณ 1000 มิลลิลิตร ปิดภาชนะให้แน่นนำกลับมาย้งห้องปฏิบัติการ

1.3.3 น้ำประปา ปฏิบัติเช่นเดียวกับข้อ 1.3.1 และ 1.3.2 แต่การเก็บตัวอย่างจะใช้ภาชนะรองเอาจากก๊อกน้ำโดยเปิดทิ้งก่อนช่วงหนึ่ง แล้วจึงเก็บตัวอย่างประมาณ 1000 มิลลิลิตร ปิดภาชนะนำกลับมาย้งห้องปฏิบัติการ

1.3.4 ดินโคลนเลน ใช้เครื่องมือสำหรับตักดินที่ผ่านการฆ่าเชื้อแล้วเก็บตัวอย่างจากที่แหล่งน้ำในข้อ 1.3.1 ให้ได้น้ำหนักประมาณ 50-100 กรัม. ใส่ในภาชนะที่ปราศจากเชื้อแล้วปิดฝาภาชนะให้แน่นนำกลับมายังห้องปฏิบัติการ

1.3.5 ฝุ่นผงหรือดินลึก 10 เซนติเมตร ใช้ช้อนขนาดเล็กหรือที่ตักดินที่ปราศจากเชื้อเก็บตัวอย่างจากบริเวณริมถนน, ริมทางเท้า, ผิวดินหรือดินที่อยู่ลึกลงไปประมาณ 10 เซนติเมตร ที่อยู่บริเวณใกล้กับแหล่งน้ำในภาชนะที่ปราศจากเชื้อเช่นกัน ประมาณ 10-50 กรัม. ปิดฝาภาชนะให้แน่นนำกลับมายังห้องปฏิบัติการ

1.3.6 น้ำกร่อยหรือน้ำจากแม่น้ำ ใช้ภาชนะที่ผ่านการฆ่าเชื้อแล้วเก็บตัวอย่างน้ำกร่อยบริเวณแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง ประมาณ 1000 มิลลิลิตร ปิดฝาภาชนะให้แน่นแล้วนำกลับมายังห้องปฏิบัติการ

2. ขั้นตอนการแยกเชื้อ มัยโคแบคทีเรีย

แผนผังขั้นตอนการแยกเชื้อได้แสดงไว้ในรูปที่ 2

2.1 น้ำคลอง, น้ำทะเล และน้ำกร่อย

นำตัวอย่างมาใส่ภาชนะสำหรับปั่นประมาณ 500 มิลลิลิตร ปั่นที่ความเร็ว 3000 รอบ (2160 g.) นาน 30 นาที (Windshield MSE Rotor :- 43124-708, BS 4402 No. 851027) เพื่อส่วนในหลอดแก้วขนาด 13x100 มิลลิเมตร ประมาณ 10 มิลลิลิตร. 2 หลอด และปั่นอีกครั้งที่ความเร็ว, เวลา เท่าครั้งแรก เพื่อส่วนในตั้งเอาตะกอนมารวมกัน จากนั้นใส่สารผสมระหว่าง 0.06% benzalkonium chloride ใน 10% trisodium phosphate ตั้งทิ้งไว้ 30 นาที เพื่อฆ่าเชื้อจุลินทรีย์อื่นๆที่ปนเปื้อนอยู่ แล้วนำไปปั่นที่ความเร็ว, เวลา เท่าครั้งแรก จากนั้นเก็บตะกอนมาปั่นล้างด้วยน้ำเกลือความเข้มข้น 0.9 % ที่ปราศจากเชื้อปริมาณ 10 มิลลิลิตร โดยปั่นที่ความเร็ว 3000 รอบนาน 30 นาที จากนั้นใช้ Pasteur pipett ตูดตะกอนมาใส่ขวดอาหารเลี้ยงเชื้อ Lowenstein - Jensens ชนิดธรรมดาและชนิดพิเศษที่ผสมยา antibiotic 3 ชนิดคือ lincomycin, spiramycin และ cycloheximide ในความเข้มข้น 4, 2 และ 300 ไมโครกรัม/มิลลิลิตร ตามลำดับ ตัวอย่างละ 3 หลอด แล้วนำมาเข้าตู้อบเชื้อ (incubator) ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส เป็นเวลานาน 2 เดือน จนมีโคลนของเชื้อปรากฏให้เห็นจึงนำโคลนบางส่วนมาทำการย้อมสีด้วยวิธี Ziehl Neelsen (60) เพื่อคัดคุณสมบัติการเป็น acid - fast เป็นการยืนยันครั้งแรก จากนั้นทำเชื้อให้บริสุทธิ์ (purified) และขยายพันธุ์ (subculture) เตรียมไว้ใช้

ทดสอบคุณสมบัติของเชื้อต่อไป

2.2 น้ำประปา

นำตัวอย่างน้ำประปาประมาณ 1000 มิลลิลิตร กรองผ่านกระดาษกรอง (membrane filter) ที่มีขนาดรู (pore size) 0.45 ไมโครเมตร แล้วนำแผ่นกระดาษกรองนั้นมาปั่นให้ละเอียดในน้ำเกลือความเข้มข้น 0.9% ที่ปราศจากเชื้อปริมาณ 20 มิลลิลิตร ด้วยเครื่องปั่นความเร็วสูง (high speed homogenizer) จนแหลกละเอียดจากนั้นใช้ปิเปตดูดสารละลายแขวนตะกอนมาใส่ในหลอดแก้วขนาด 13 x 100 มิลลิเมตร หลอดละ 10 มิลลิลิตร จำนวน 2 หลอด แล้วปฏิบัติต่อไปเช่นเดียวกับตัวอย่างน้ำคลอง ในข้อ 2.1

2.3 ดินโคลนเลน, ฝุ่น, ดินลิก 10 เซนติเมตร

นำตัวอย่างดิน, ฝุ่น หรือดินลิกประมาณ 10 เซนติเมตร มาผสมน้ำเกลือความเข้มข้น 0.9% ที่ปราศจากเชื้อในปริมาณอัตราส่วน น้ำหนัก : ปริมาตร = 1:2 เขย่าแรง ๆ เป็นเวลา 15 นาที แล้วตั้งทิ้งไว้ค้างคืน จากนั้นใช้ปิเปตดูดส่วนในสมาปฏิบัติเช่นเดียวกับตัวอย่างน้ำคลอง และน้ำประปา

3. เชื้อที่แยกได้จากผู้ป่วย ได้รับมาโคโลนี (primary culture) จากสถานที่ต่าง ๆ จำนวน 36 สายพันธุ์ ดังนี้

3.1 กองวัดโรค โดย นพ.ประชา เขียววิทย์ จำนวน 17 สายพันธุ์

3.2 โรงพยาบาลโรคทรวงอก โดย พญ.ศรีบุศย์ วงศ์วัฒนะ จำนวน 5 สายพันธุ์

3.3 โรงพยาบาลศิริราช โดย อ.นงนุช วัฒนชัยนาคม จำนวน 8 สายพันธุ์

3.4 โรงพยาบาลศิริราช โดย พญ.เสาวรส อิมวิทยา จำนวน 1 สายพันธุ์

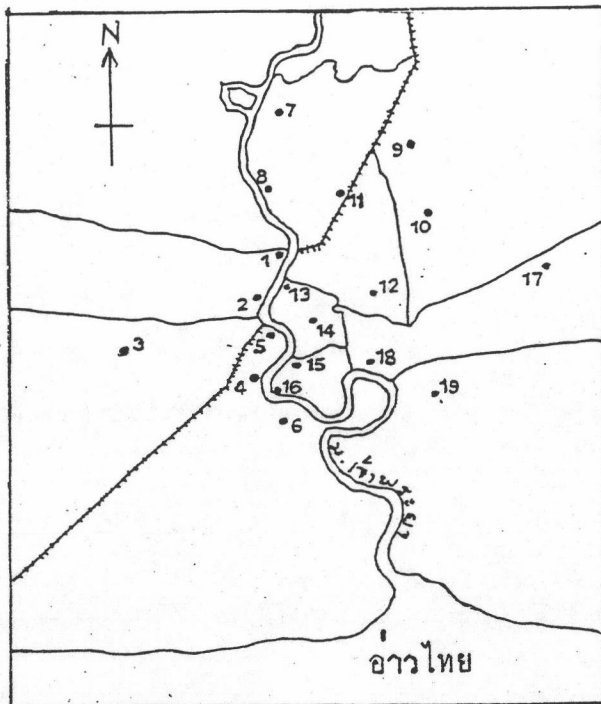
3.5 โรงพยาบาล สยามบรมราชกุมารี โดย พญ.อาภรณ์ บุญยเกียรติกุล

จำนวน 5 สายพันธุ์

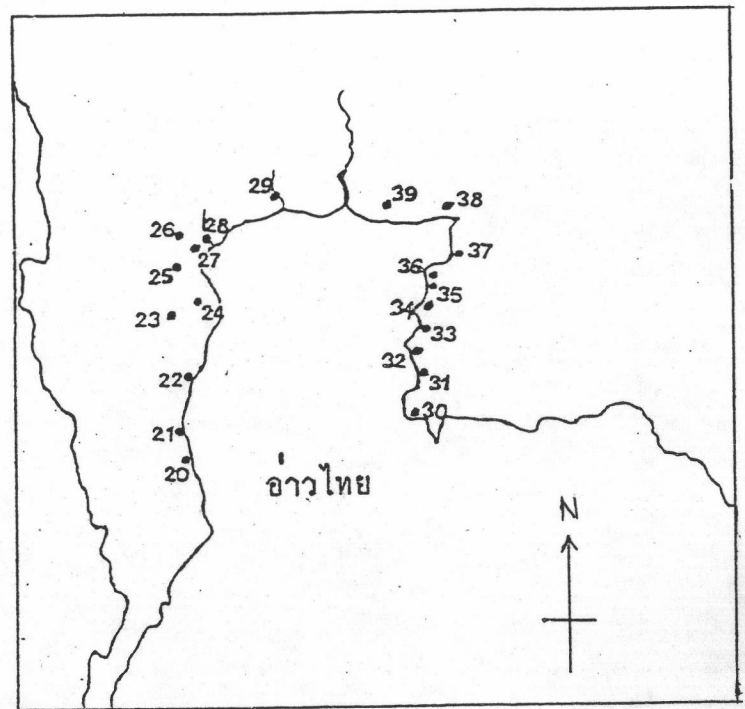
รายละเอียดแสดงไว้ใน ตารางที่ 5

4. เชื้อสายพันธุ์อ้างอิง (reference strains) จำนวน 24 สายพันธุ์

รายละเอียดแสดงไว้ใน ตารางที่ 6

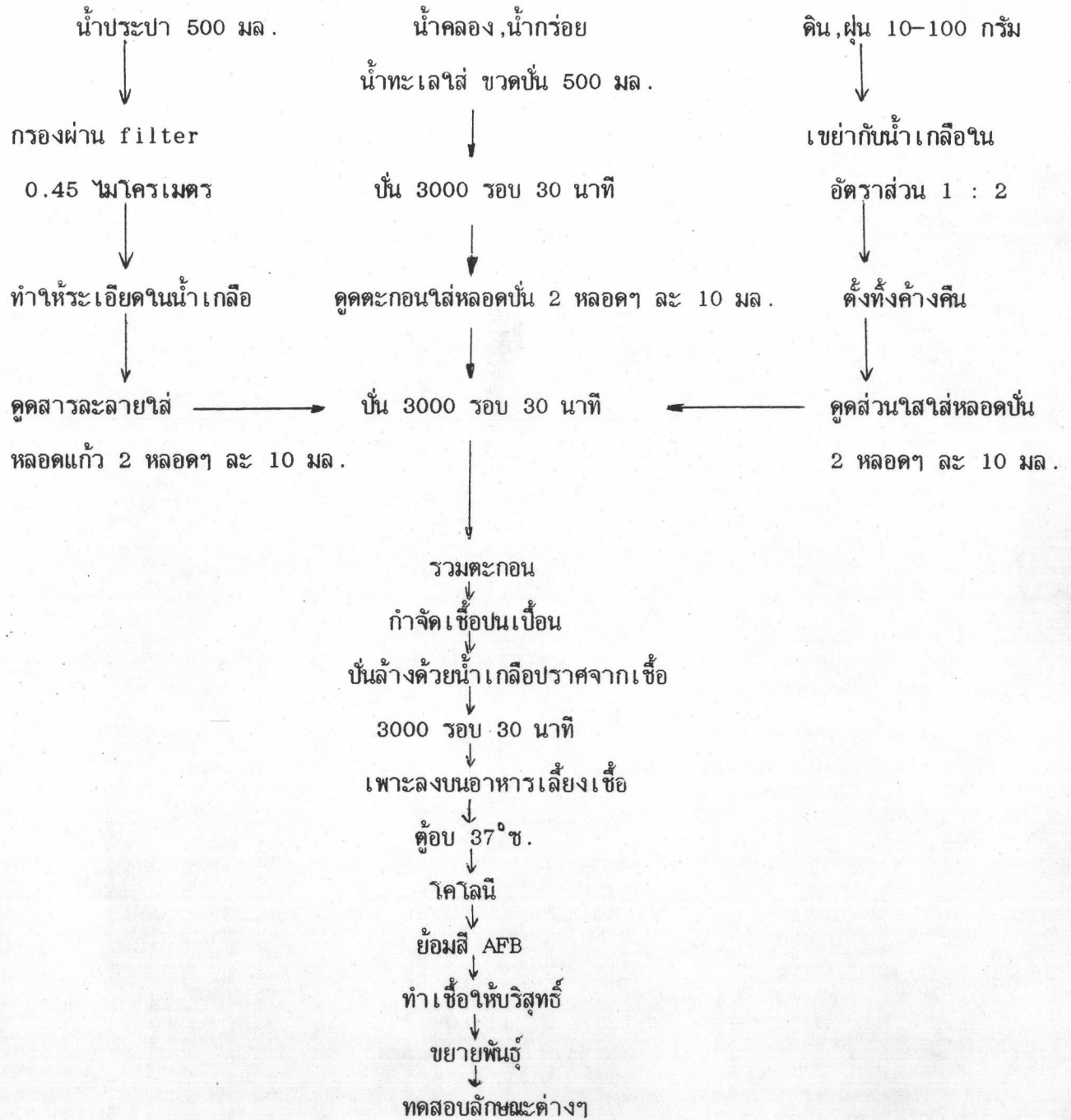
ก.

ข.

รูปที่ 1 บริเวณที่เก็บตัวอย่างจากเขต กทม.(ก) และจังหวัดใกล้เคียงที่ติดทะเล (ข)

1. บางกรวย	14. สะพานหัวช้าง	27. กม.78 ชนบุรี - ปากท่อ
2. สะพานอรุณอมรินทร์	15. วัดยานนาวา	28. แม่กลอง
3. บางแค	16. สะพานกรุงเทพฯ	29. ท่าจีน
4. ดาวคนอง	17. หมู่บ้านเสรี	30. สัตหีบ
5. คลองบางกอกใหญ่	18. ช่องนนทรี	31. บางเสา
6. บางปะกอก	19. บางจาก	32. พัทยา
7. ห้าแยกปากเกร็ด	20. ปากน้ำปราณบุรี	33. ศรีราชา
8. นนทบุรี	21. หัวหิน	34. บางละมุง
9. หลักสี่	22. ชะอำ	35. บางแสน
10. สะพานวังหิน	23. เพชรบุรี	36. อ่างศิลา
11. ลาดยาว	24. เขาย้อย	37. ชลบุรี
12. สามเหลี่ยมดินแดง	25. ท่าช้าง	38. บางปะกง
13. วัดโบสถ์สามเสน	26. ปากท่อ	39. บางพลี

รูปที่ 2 แผนผังแสดงขั้นตอนการแยกเชื้อมัยโคแบคทีเรียจากตัวอย่างต่างๆ

ตารางที่ 3 แสดงสถานที่เก็บตัวอย่างชนิดต่างๆ

จุดที่เก็บ	สถานที่	ชนิดของตัวอย่าง					
		น้ำประปา	น้ำคลอง	น้ำทะเล	น้ำกร่อย	ดินโคลน	ฝุ่นผง
1	บางกรวย	✓	✓			✓	✓
2	สะพานอรุณอมรินทร์	✓	✓			✓	✓
3	บางแค	✓	✓			✓	✓
4	ดาวคนอง	✓	✓			✓	✓
5	คลองบางกอกใหญ่	✓	✓			✓	✓
6	บางปะกอก	✓	✓			✓	✓
7	ห้าแยกปากเกร็ด	✓	✓			✓	✓
8	นนทบุรี	✓	✓			✓	✓
9	หลักสี่	✓	✓			✓	✓
10	สะพานวังหิน	✓	✓			✓	✓
11	ลาดยาว	✓	✓			✓	✓
12	สามเหลี่ยมดินแดง	✓	✓			✓	✓
13	วัดโบสถ์สามเสน	✓	✓			✓	✓
14	สะพานหัวช้าง	✓	✓			✓	✓
15	วัดยานนาวา	✓	✓			✓	✓
16	สะพานกรุงเทพฯ	✓	✓			✓	✓
17	หมู่บ้านเลวี	✓	✓			✓	✓
18	ช่องนนทรี	✓	✓			✓	✓
19	บางจาก	✓	✓			✓	✓
20	ปากน้ำปรวานบุรี				✓	✓	✓
21	หัวหิน				✓	✓	✓
22	ชะอำ				✓	✓	✓
23	เพชรบุรี		✓			✓	✓
24	เขาย้อย		✓			✓	✓

จุดที่เก็บ	สถานที่	ชนิดของตัวอย่าง					
		น้ำประปา	น้ำคลอง	น้ำทะเล	น้ำกร่อย	ดินโคลน	ฝุ่นผง
25	ท่ายาง		✓			✓	✓
26	ปากท่อ		✓			✓	✓
27	กม. 78 ชลบุรี-ปากท่อ					✓	✓
28	แม่กลอง		✓		✓	✓	✓
29	ท่าจีน				✓	✓	✓
30	สัตหีบ		✓	✓		✓	✓
31	บางเสวี		✓	✓		✓	✓
32	พืथा		✓	✓		✓	✓
33	ศรีราชา		✓	✓		✓	✓
34	บางละมุง		✓			✓	✓
35	บางแสน					✓	✓
36	อ่างศิลา					✓	✓
37	ชลบุรี					✓	✓
38	บางปะกง					✓	✓
39	บางพลี					✓	✓

ตารางที่ 4 แหล่งที่มาของเชื้อที่แยกได้จากสิ่งแวดล้อมที่นำมาศึกษา Numerical Taxonomy

จำนวน 53 สายพันธุ์

สายพันธุ์	ตัวอย่าง	จำนวน	พื้นที่จุดเก็บ*	ได้รับจาก
S068,S015,S178,S067,S016,S134	น้ำประปา	6	9,17,8,15,17,3	แยกได้เอง
S119,S026,S007,S060,S057,S039	น้ำคลอง		34,16,12,8,7,14	"
S122,S014,S021,S047,S013,S061			30,18,6,5,15,1	"
S023,S170,S109,S037,S130,S058		18	4,18,10,13,11,7	"
002B,003B,006B,007B	น้ำคลอง	4	-	นางนุช วัฒนชัยนาคม
S159,S147	น้ำทะเล	2	30,31	แยกได้เอง
S095	น้ำกร่อย	1	29	"
S001,S187,S111,S171,S041,S002	ดินโคลนเลน		15,37,14,9,2,12	"
S044,S168,S186,S053		10	2,7,25,17	"
S079,S042,S114,S082,S005,S112	ฝุ่นผง		19,6,31,23,15,31	"
S085,S003,S031,S156,S118,S091		12	28,15,12,19,34,26	"

* คูรูปที่ 1 ก และ 1 ข

ตารางที่ 5 แหล่งที่มาของเชื้อที่แยกได้จากผู้ป่วย จำนวน 36 สายพันธุ์

สายพันธุ์	จำนวน	แหล่งที่มา
7121 ,R121 ,8192 ,6056 ,3483 ,5272 ,4206 2872 ,2983 ,S983 ,019A ,028A ,031A ,001A 002A ,014A ,018A F ,C ,H ,E , SSBB	17 5	นพ.ประจำ เชียงวิทย์ กองวิมโรค พญ.ศรีบุศย์ วงศ์วัฒนะ รพ.โรคทรวงอก นนทบุรี
1319 ,1323 ,0001 ,0002 ,4954	5	พญ.อาภรณ์ บุญยเกียรติกุล รพ.สมาคมปราบวัณโรคฯ
029A ,009A ,010A ,008A ,007A ,006A ,005A 004A	8	อ.นงนุช วัฒนชัยนาคม รพ.ศิริราช
0019	1	พญ.เสาวรส อิมวิทยา รพ.ศิริราช

ตารางที่ 6 แหล่งที่มาของเชื้อมัยโคแบคทีเรียที่พิสูจน์ชนิดแล้ว (reference strains)

จำนวน 24 สายพันธุ์

Strains	Species	Receive from*
ATCC 23043	<u>M. fortuitum</u>	Dr. H.C. Engbaek ¹
ATCC 23048	<u>M. fortuitum</u>	"
ATCC 14474(T)	<u>M. flavescens</u>	"
ATCC 23035	<u>M. flavescens</u>	"
ATCC 23032	<u>M. smegmatis</u>	"
ATCC 14468(T)	<u>M. smegmatis</u>	"
ATCC 19249	<u>M. phlei</u>	"
ATCC 23042	<u>M. phlei</u>	"
ATCC 23005	<u>M. vaccae</u>	"
ATCC 23016	<u>M. chelonae</u>	"
ATCC 23366	<u>M. aurum</u>	M. Tsukamura ³
ATCC 25795	<u>M. neoaurum</u>	"
30004	<u>M. austroafricanum</u>	"
30005	<u>M. austroafricanum</u>	"
MNC 927	<u>M. fortuitum</u>	Dr. M. Magnusson ²
MNC 455	<u>M. vaccae</u>	"
MNC 451	<u>M. chitae</u>	"
MNC 442	<u>M. duvalii</u>	"
MNC 974	<u>M. aurum</u>	"
S-458	<u>M. lactis</u>	"
S-586	<u>M. neolactis</u>	"
0152	<u>M. neolactis</u>	ดร. เกียรติศักดิ์ สายธนู ⁴
0182	<u>M. selandiae</u>	"
0139 a	<u>M. selandiae</u>	"

(T) = Type strain.

1 Dr. H.C. Engbaek.,Head of the Tuberculosis Department

Statens Seruminstitut,Copenhagen.

2 Dr. M. Magnusson.,Head of the Tuberculin department

Statens Seruminstitut, Copenhagen.

3 Dr. M. Tsukamura. The National Chubu Hospital,Obu,Aichi 474,Japan.

4 อ. นสพ. ดร. เกรียงศักดิ์ สายธนู หน่วยจุลชีววิทยา ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะสัตว-
แพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย